

”För det är det enda man har”

Flickors röster om brott och brottsliga miljöer

Innehåll

Sammanfattning.....	3
1. Om uppdraget.....	4
1.1 Metod.....	4
2. Flickornas röster	5
2.1 Uppväxtvillkor.....	5
2.2 Vägen in i brottslighet.....	5
2.3 Tillhörighet och gemenskap i brottsliga miljöer	8
2.4 Särskild utsatthet	10
2.5 Roller i brottsliga miljöer	11
2.6 Brister i samhällets stöd	14
2.7 Behovet av tidiga insatser	16
2.8 Behovet av stöd för att lämna brottslighet	18
3. Diskussion	20
4. Förebyggande insatser	23

Sammanfattning

Barnombudsmannen har efter uppdrag från regeringen samtalat med 16 flickor mellan 14–17 år och en ung kvinna över 18 år med erfarenhet av brott och brottsliga miljöer för att samla in deras åsikter och egna erfarenheter om hur de kan skyddas från att påverkas och utnyttjas i kriminella aktiviteter.

Gemensamt för flickorna är en beskrivning av utsatta livssituationer som har inneburit en tidig kontakt med socialtjänsten och i flera fall tidiga placeringar i samhällsvården. Flickorna beskriver hur gängen har bidragit med en tillhörighet och gemenskap som flera liknar vid en familj. Vägen in i brottslighet har ofta gått via droger, eller via sociala relationer som vänner, pojkvänner och familjemedlemmar. Hot och tvång beskrivs också som en väg in i brottsligheten eller som något som kan leda till ett fördjupat brottsligt beteende. Flera av flickorna har utsatts för sexuellt våld eller sexuell exploatering, vilket för vissa har bidragit till att de har hamnat i brottslighet. En del flickor beskriver hur sexuellt våld och sexuell exploatering är kopplat till den brottsliga miljön.

Flickorna beskriver hur gängen kan använda sig av att samhället inte ser flickor som potentiellt brottsliga på samma sätt som pojkar. De roller som flickor har i de brottsliga miljöerna kan se väldigt olika ut, flickor utför ofta mindre grova brott men det finns även de som utför grövre brott.

Varje barn som dras in i brottslighet är ett misslyckande, Barnombudsmannens samtal med flickor visar på hur samhället har brustit i att skydda flickornas rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Det kan konstateras att de flickor som vi samtalat med tidigt har haft kontakter med myndigheter på grund av deras utsatta livssituationer. Trots detta beskriver flickorna hur de inte fått tillräckligt med hjälp och stöd. Flera flickor påtalar behovet av traumabehandling efter sexuella övergrepp, men också efter andra traumatiska händelser. Många flickor är också kritiska till inlåsning och att det vid placering i samhällsvård inte görs tillräckligt med individuella anpassningar för att möta deras behov.

Barnombudsmannen ser ett behov av att insatser för att flickor ska lämna brottsliga miljöer utgår från en helhetsbild av deras levnadsförhållanden, där deras dubbla roller som brottsoffer och brottsutövare inkluderas. Flickors, särskilda utsatthet för sexuellt våld behöver uppmärksammas. Tidig upptäckt och tidiga insatser är centralt för att förebygga att barn utvecklar ett normbrytande beteende som i sin tur kan leda till brottslighet. Samhället behöver stärka sin kapacitet att upptäcka och ge stödinsatser till barn och deras föräldrar när föräldraförmågan brister.

1. Om uppdraget

Regeringen har uppdragit åt Barnombudsmannen att ha en aktiv roll i det brottsförebyggande arbetet och att tillämpa ett genusperspektiv i detta.¹ Inom ramen för uppdraget ska myndigheten ta del av internationella och nationella erfarenheter av att förebygga att flickor rekryteras och utnyttjas i kriminella nätverk. Barnombudsmannen ska enligt uppdraget även samla in flickors åsikter och egna erfarenheter om hur de kan skyddas från att påverkas och utnyttjas i kriminella aktiviteter.

Denna sammanställning syftar till att öka kunskapen om flickor i dessa miljöer.

I det avslutande kapitlet diskuteras resultaten av denna intervjustudie tillsammans med resultat från en forskningsöversikt som forskarna Linda Arnell,² Maria Moberg Stephenson³ och Maria A. Vogel⁴ har tagit fram på uppdrag av Barnombudsmannen. I översikten kartlägger de internationell och nationell forskning om flickor i kriminella miljöer samt metoder för att förebygga att flickor rekryteras och utnyttjas i kriminella nätverk.⁵

1.1 Metod

Barnombudsmannen har samtalat med 16 flickor i åldrarna 14–17 år och en ung kvinna över 18 år, som har varit placerade utanför det egna hemmet på hem för vård eller boende (HVB) eller på särskilda ungdomshem hos Statens institutionsstyrelse (SiS). I urvalet inför intervjuerna har Barnombudsmannen informerat om att vi vill träffa flickor som har erfarenhet av brott eller brottsliga miljöer. Samtalen har ägt rum där flickorna har varit placerade. Ett av samtalen har följts upp med ett kompletterande telefonsamtal. Samtalen har spelats in, transkriberats och sedan analyserats utifrån uppdragets frågeställningar. En flicka har inte samtyckt till att samtalet spelades in, vid det tillfället har anteckningar tagits. De flesta samtal var ungefär 30 minuter långa, det längsta samtalet varade i nästan en timme och det kortaste i ungefär 20 minuter.

Vi har i samtalen använt oss av en semistrukturerad intervjuguide som inspirerats av en kvalitativ livsberättelsemetod med hjälp av en tidslinje.⁶ Intervjuguiden innehåller frågor om flickornas uppväxt, om vägen in i brott/brottsliga miljöer, om flickornas roller i de brottsliga miljöerna, om vägen ut ur brottslighet, om vilket stöd de har fått från samhället och vilket stöd de skulle ha behövt.

Utgångspunkten för vårt arbete är att barn är experter på sin egen situation. Flickors röster i denna rapport är inte representativa för samtliga flickor i brott och brottsliga miljöer och resultaten kan därför inte generaliseras. Med anledning av

¹ Regeringsbeslut S2023/02468. Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Barnombudsmannen.

² Universitetslektor vid Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

³ Universitetslektor i socialt arbete, Karlstad universitet.

⁴ Forskare vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

⁵ Linda Arnell, Maria Moberg Stephenson och Maria A. Vogel. Forskningsöversikt: *Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng. Riskfaktorer, delaktighet och stödinsatser*. Stockholm: Barnombudsmannen, 2024

⁶ Anna Bryman. *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Stockholm: Studentlitteratur, 2005.

detta diskuteras resultaten från intervjustudien tillsammans med resultat från befintlig forskning i det avslutande kapitlet.

Flickorna som vi har träffat har olika erfarenhet och koppling till brott och brottsliga miljöer. En majoritet har begått brott och har befunnit sig i eller nära brottsliga miljöer. Ett fåtal har begått brott men har inte i övrigt befunnit sig i brottsliga miljöer. En av flickorna har inte själv begått brott och har inte heller befunnit sig i brottsliga miljöer, material från det samtalet har därför inte tagits med.

2. Flickornas röster

2.1 Uppväxtvillkor

De flickor som intervjuats inom ramen för detta regeringsuppdrag utgör en heterogen grupp med den gemensamma erfarenheten att de vuxit upp under svåra förhållanden. Gemensamt för de flickor som Barnombudsmannen har intervjuat om brottslighet är att de haft kontakt med socialtjänsten sedan tidig ålder, flera av flickorna har också haft flera placeringar i samhällsvården. Flertalet av flickorna är uppvuxna i familjer eller sammanhang där vuxna och andra unga personer har lidit av psykisk ohälsa, haft missbruksproblematik eller begått brott. Några av flickorna är uppvuxna med en ensamstående förälder, oftast sin mamma. Många av flickorna har varit utsatta för olika former av våld av sina föräldrar eller andra personer i deras närhet. Flera av flickorna har erfarenhet av sexuellt våld och sexuell exploatering.

En majoritet av flickorna beskriver hur de har lidit av psykisk ohälsa på grund av svåra hemförhållanden men också på grund av andra orsaker som mobbning, utanförskap och olika psykiatriska tillstånd. Några flickor har vuxit upp i socioekonomiskt utsatta bostadsområden, andra har inte det. Vissa har berättat om att deras familjer haft det svårt ekonomiskt, medan andra inte har det. Flertalet av flickorna har även erfarenhet av en bruten skolgång, har fått vänta länge på utredning om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och flera har utvecklat normbrytande beteenden så som missbruk.

2.2 Vägen in i brottslighet

Flickorna har olika beskrivningar av hur de själva och flickor runtomkring dem har hamnat i brottslighet. De anledningar som flickorna har beskrivit när det gäller att söka sig till brottsliga miljöer är missbruk, att umgås eller vistats nära personer som begår brott, att vara tillsammans med någon som begår brott samt hot och tvång. Flickorna har också berättat hur brottsligheten snabbt kan eskalera, från mindre till mer allvarlig brottslighet.

Missbruk som en väg in i brottslighet

Droger är ett återkommande tema i flickornas berättelser om hur de dragits in i brottslighet. Gemensamt för många är att de själva började använda droger vid

mycket tidig ålder, så tidigt som 6–7 års ålder för några. Många berättar att de börjat konsumera droger vid 12–14 års ålder. Tillgången till droger har sett olika ut, vissa har bott i områden där det funnits mycket droger eller har umgåtts med personer som har tillgång till droger. Andra har vuxit upp i familjer där familjemedlemmar eller släktingar missbrukat droger eller alkohol. Ett eget missbruk har för vissa lett till att de begått brott för att betala för droger. För andra har de blivit indragna i brottslighet då släktingar, pojkvänner eller kompisar bett dem flytta på eller leverera droger till andra. En flicka berättar om att det började väldigt tidigt:

"Men då så gav han mig [brodern], jag tror det var benzo när jag var elva. Men jag tog inte nånting för jag var jätterädd. Och sen så ville han att jag skulle liksom hjälpa honom i hans, alltså vad heter det? Hjälpa honom och möta upp honom på stan med hans saker liksom, så där."

En flicka beskriver hur enkelt det var att hitta droger när hon väl ville ha det:

"Ja, alltså... jag bor ju i [stad]. Och [staden] är väldigt utsatt. Så att det var liksom så fort man gick ut så kunde man hitta droger. Alltså det var verkligen-. Det var det lättaste. Så det var liksom inget-. Det var aldrig nåt problem."

En annan beskriver att det var droger som ledde till att hon hamnade i brottslighet men att hon tror att det kan handla om pengar och status för andra:

"Jag tror liksom...att det är det som får en att vilja göra det på ett sätt, för att man vill verka liksom cool. Man vill verka som alla de här kändisarna som röker på...och är coola och har mycket pengar...Sen så kan det också vara att man har varit utsatt. Och då så [...] narkotika lovar att det blir bättre. Det är liksom när man tar narkotika så glömmer man bort allt. Man lever liksom i sin egen lilla bubbla. I alla fall så har det varit för mig."

En flicka beskriver att barn och unga kan hamna i brottslighet genom att luras till att testa droger eller att vissa väljer att testa droger för att de inte mår bra:

"Men det fanns några som blir lurade och testa droger. Några som blir ja, mår så dåligt så de bara testat droger helt själva eller människor som bara blir slagen hemma. Eller människor som inte mår bra."

En av flickorna berättar om att hon kommit in i brottslighet genom sitt drogmissbruk:

"Jag skulle väl säga alltså det första är väl typ att man, ja, tar droger. Först kommer man i kontakt med langare, sen kanske de är langare-, känner folk som är högre uppsatta, så får man kontakt med dom. Men det finns ju ofta småtjejer som söker sig till kriminella också."

En flicka har varit med om en traumatisk upplevelse som hon inte fått hjälp att bearbeta och beskriver hur hon sökte sig till droger och kriminalitet efter händelsen för att hantera sina känslor:

"Alltså innan det här hände...då hade jag toppenbetyg. Jag spelade [instrument]. Jag älskade att dansa, gå på sporter, va ute med kompisar. Men efter det hära så var jag liksom 'Nu har jag ju sett det värsta, varför ska jag då va rädd för att slå nån eller svära

eller bråka eller råna eller hålla en pistol och-' Alltså jag tänkte liksom, ja, men nu har jag sett det värsta liksom, det kan inte bli värre än så. Och eftersom att jag inte fick någon traumabehandling eller fick prata om det här med någon så började jag ta droger för att glömma bort det här sakta men säkert."

En annan berättar på ett liknande sätt om hur droger blev ett sätt att fly undan trauman och psykisk ohälsa:

"Ja, då var det typ så, alltså mina vänner hade typ testat och då ville jag också testa så här. Så då kom det en dag jag testade och sen gjorde jag det igen. Sen blev det som att jag bara ville göra det hela tiden, för det var sån skön känsla. Man tänkte inte på nånting...av sina problem. Alltså man bara typ flög. Det var bara så skönt. Alltså om jag vill komma bort från mina tankar, alltså då avviker [skolkar] jag och gör det."

Dåligt umgänge som en väg in i brottslighet

Många av flickorna har berättat om hur de dragits in i brottslighet genom personer i sin omgivning. Flera flickor berättar att de vuxit upp i socioekonomiskt utsatta områden där det funnits många som varit brottsliga och att det var lätt att dras in i brottslighet via dem. En flicka säger såhär:

"Och det är väldigt mycket så här-, alltså jag kan inte göra jättemycket, man hamnar fel väldigt fort."

En annan berättar på ett liknande sätt om hur brottsligheten alltid har funnits omkring henne och att hon skulle vända sig till personerna i gängmiljön om hon behövde hjälp istället för att vända sig till polisen:

"Jag har inte umgått med dom, de har varit runt mig. [...] Ja, men det är mest bekanta. [...] Om jag kanske hamnar i en situation...där jag bö-. Vi säger killar kommer och försöker slå mig. Det händer inte, men ett exempel. Då så klart de hade kunnat hjälpa mig mycket bättre. Men jag går och ringer polisen. Vad fan ska polisen göra? Alltså ni fattar skillnaden?"

En flicka beskriver att dåliga vänner kan leda till att man hamnar i brottslighet:

"För det fanns massa med vänner som drar in folk i skit. Tänk dig, det fanns massa folk som har varit i SiS, HVB i fyra, fem år. Och slösat halva sitt liv på det där stället, bara för någon dålig vän."

Vägen in i brottslighet via en pojkvän

En återkommande berättelse i intervjuerna är att flickor dras in i brottslighet genom en pojkvän:

"Och han sålde droger, det är så jag träffa honom. Och ja. Sen så har det, så har jag bara varit med honom typ ett tag. Sen så ja, hände grejer och så hamna jag här. Grejer som inte skulle ha hänt."

En annan flicka beskriver vad som kan locka flickor med att vara tillsammans med någon som är kriminell:

"Man råkar ju hamna där och jag kan inte säga så mycket för att tjejen som blir kär i en kriminell...hon-. Man är ung och dum också. Man tänker så 'Oj, han är kriminell, han fixar

pengar och sånt.' Och då blir jag kär och kanske-, han är så gammal, han bjuder mig på, på dyra restauranger och sånt. Och då faller tjejer för det. [...] Ja, det är så i alla fall tänk-, alltså tjejer tänker tror jag."

En flicka berättar att hon sålt droger i sin pojkväns ställe för att hjälpa honom. Hon berättar hur hon har blivit tillsagd:

"Du ska bli springis⁷ istället för [namn], ingen kommer att misstänka dig".

Hot eller tvång som en väg in i brottslighet

Några berättar om att hot från andra kan leda till brottsliga handlingar, en flicka beskriver en händelse där hon blev hotad:

"Men så kommer hon till mig och håller mig här [visar hur hon tar tag i tröjan under hakan] och tror att jag är rädd och säger så hära att jag ska ge henne pengar. Och så säger jag 'Nej' och så säger hon 'Okej, då ska du ta grejer från [namn på affär] till mig.' Så säger jag 'Nej.' Men sen så säger jag 'Okej, då.' För jag att vill väl inte ha nåt mer med henne och göra."

För de flickor som har erfarenhet av brottsliga miljöer så återkommer en gemensam bild av att de förväntas att hjälpa till för att få vara del av gänget, vilket kan tolkas som ett underliggande tvång att begå brott eller utföra andra typer av uppgifter för att hjälpa gänget. En flicka säger:

"För det var så, om man ville va med i deras grupp så ska man hjälpa till också. Inte bara stå still."

Snabb eskalering från mindre till mer allvarlig brottslighet

Flera av flickorna beskriver hur brottslighet bland unga snabbt kan eskalera:

"Alltså på riktigt, tro mig. Allt börjar med små saker. Allt börjar med att kanske man börjar skolka från skolan. Och sen börjar det med att man snor grejer. Och så sen blir det, istället för bättre, värre och värre. Och då går man till nästa och nästa bara. Vill bara ha mer, mer. Så ja, allt börjar med små, små saker."

En annan beskriver hur brottsligheten eskalerade för henne:

"Jag började röka joint...hasch och gräs. Och va ute sent på kvällen, umgås med fel människor. Ja, men började med att småsnatta från affären. Sen vart det till kläder, sen vart det till smycken, sen vart det till rån hos folk. Slå sönder folk. Hota folk, bära olagliga saker. Sälja. Transportera-. Allt, allt ni kan tänka er."

2.3 Tillhörighet och gemenskap i brottsliga miljöer

Gemensamt för majoriteten av de flickor som Barnombudsmannen har samtalat med är att de beskriver att gängen kan erbjuda dem en tillhörighet och gemenskap som de inte kan få någon annanstans. En flicka beskriver hur tillhörigheten i gängen kan ersätta den familj man själv inte har haft:

⁷ Slang för en ofta yngre person som säljer droger åt någon annan.

"Alla som är med i dom här nätverken och gängen har haft en tuff uppväxt. Det finns nog ingen som jag vet om...eller känner, eller har sett som alltså det finns ingen som-. Om en Svensson-kille, förstå mig rätt...växer upp med båda föräldrarna närvarande, syskon, inte socialtjänsten, bra betyg...bra relation med föräldrarna, de är aldrig med i det här. Men vi som har haft en jobbigare uppväxt...vi hittar stöd hos varandra. Och då blir det en gemenskap, då blir det familj. Och då gör man allt för den här familjen. För det är det enda man har."

Många av de intervjuade flickorna berättar om svåra hemförhållanden och att de på grund av detta sökt sig till andra miljöer för att finna trygghet och sammanhang. En flicka berättar om att flickor som har familjeproblem får uppmärksamhet i gängen:

"Så tjejer blir bara indragna, alltså även fast dom kanske inte vill så är det för familjeproblem. [...] Det kan va att mamman fattas. Pappan fattas. Det kan vara att ingen bryr sig alls. Att pappan och mamma är alkoholister. Att tjejen känner så här 'Jag har ingen vid min sida.' Då så är det så att man vänder sig till dom här kriminella ungdomarna. För att få lite uppmärksamhet av det man vill ha."

En annan beskriver gemenskapen som gänget bidrar med:

"Om man mår väldigt dåligt, har det väldigt jobbigt hemma, så blir det ett löfte från gänget att här hör du hemma, här får du frid. Här får du en gemenskap. Du kommer få en plats här."

En flicka beskriver hur hon sökte sig till personer som begick brott för att hon kände sig nedtryckt av andra, men i gänget så kände hon sig skyddad och fick status:

"Jag började hänga med dom för att jag tyckte att dom var coola. Alla var rädda från dom och jag var ganska svag tjej. [...] Jag vågade inte stå upp för mig själv. Alla kunde alltså, svära och slå mig...och så vidare. Och vissa gick verkligen jättemycket över gränsen...med ord och handlingar som gjorde mig illa på ett sätt. Så då när jag lärde känna dom...så fick det mig att må bra ett tag. [...] Att hon hänger med dom hära. Vi rör inte henne. För då kommer dom göra oss illa. Och det var så jag börja umgås med dom. [...] Det var lite som ett skydd för mig."

Flera av flickorna har vuxit upp i brottsliga sammanhang och beskriver att de därför funnit trygghet i den brottsliga miljön:

"Men det är ju f-, alltså det är som att jag kan hitta en trygghet i folk som är kriminella. Så det är väl det som är problemet. [...] Men det är väl typ så hära, som att dom begår brott och såna grejer, då vet man liksom vart man har dom och sen är det att dom kan skydda en om det skulle hända nåt. [...] Dom kan ta vilken risk som helst. Så där hittar man ju en trygghet. Plus är det ju sånt jag växte upp med."

Den omsorg som flickorna beskriver inom gängen framstår också som viktig för många:

"Alltså-. Jag tror det är att...det är ingen annan som lyssnar på oss. Det är ingen annan som frågar hur man mår. Vad man har gjort idag. Ingen som frågar om man vill gå ut och leka."

En flicka beskriver hur känslan av att vara behövd i gänget bidragit med att känna mening med livet:

"Men om man är inne i det här kriminella, då behövs man. [...] Folk är beroende av en...för att man måste va där och hjälpa till. Och utan den så funkar inte spelet. Och då känner man sig behövlig. Och då har man nånting och leva för. Då har man nånting och göra. Att vakna upp till varje dag, för att man behövs."

2.4 Särskild utsatthet

Flertalet av de flickor som Barnombudsmannen har träffat har erfarenheter av sexuellt våld eller sexuell exploatering. I vissa fall beskrivs hur övergrepp kan ha inlett eller bidragit till större involvering i brottsliga sammanhang, så som att erfarenheten av sexuellt våld orsakat psykisk ohälsa som i sin tur lett till inträde i brott eller brottsliga miljöer. För andra har sexuellt våld eller sexuell exploatering snarare haft en tydlig koppling till de brottsliga sammanhang som de befunnit sig i. Några av flickorna har berättat om hur det sexuella våldet fortsatt inom samhällsvården då de blivit utsatta av personal. En del flickor har också berättat om att de upplever nakervisiteringar på SiS som ett sexuellt ofredande och ett maktmissbruk. Flickorna berättar om en avsaknad av stöd och vård med att bearbeta trauman kopplat till det sexuella våld de utsatts för, vilket lett till bland annat psykisk ohälsa och normbrytande beteende. Flera har berättat om hur övergrepp har lett till självmedicinering med droger, en flicka beskriver:

"Och allting gick bra, jag var ren tills i somras då blev jag utsatt igen för ett övergrepp, av en äldre kille. I mitt hem. Och då så gick det utför. Jag började med att snorta, jag började med tabletter, att röka på. Jag tog allt jag kunde hitta."

En flicka berättar om hur sexuell exploatering kan se ut för flickor som befinner sig i brottsliga sammanhang:

"Om en person säger till dom 'Ja, men vi ligger nu, du får 1 000 spänn.' Men tjejer gör det. För dom är unga. Dom fattar inte exakt vad dom håller på med."

En annan flicka beskriver sex som självskadebeteende och att hon i samband med detta fått tag på droger i kontakt med en kille:

"Och när jag märkte att okej, men nu finns det ju ingen som älskar mig så där mycket, då börja jag söka det hos andra killar. Så då vart ju sex ett självskadebeteende. Uppmärksamhet. Och en dag så skrev jag till en kille och bara 'Jag behöver nånting som får mig att tänka bort.' Och då fick jag ett telefonnummer och efter det så fortsatte det."

I samtalen med flickorna framkommer också berättelser om erfarenhet av sexuella övergrepp i samhällsvården. En flicka berättar:

"Det var en personal där som var väldigt äcklig mot mig. Eller inte väldigt så här men han började snacka om sina sex historier och sånt. [...] Så det var väldigt obehagligt och sen pratade jag med en personal och bara 'Kan ni fixa det här.' [...] Men det var inte riktigt så att nån gjorde nånting åt det."

Flera flickor som befinner sig på SiS har också påtalat det maktmissbruk som de upplever i samband med framförallt nakenvisiteringar, en flicka beskriver maktlösheten:

"Men inte nakenvisiteringar och nedläggningar och sånt. [...] Det blir jobbigt. Du känner dig ensam. Du har ingen makt alls. Ingen hör dig, ingen ser dig. Du är svartmålad."

2.5 Roller i brottsliga miljöer

Barnombudsmannens samtal visar att flickornas syn på sina egna och andra flickors roller i brottsliga miljöer kan se väldigt olika ut. I deras berättelser framkommer att gängen kan använda sig av flickor för att utföra specifika brott utifrån tanken om att flickor inte ses som potentiellt brottsliga av samhället. Flickorna resonerar kring detta när det gäller påföljder för brott eller konsekvenser vid normbrytande beteenden, då flickorna har en bild av att samhället tenderar att ge strängare påföljder och konsekvenser för pojkar. I samtalen har flickorna berättat om vilka typer av uppgifter de själva och andra flickor har i haft i gängen. Uppgifterna de beskrivit är att hålla utkik, locka personer till platser, transportera droger eller vapen, sälja droger, misshandel, rån och att rekrytera andra flickor till gänget. De flesta har beskrivit att flickor och pojkar har olika roller i gängen, där pojkarna utför grövre brott och bestämmer, medan några har beskrivit att flickor och pojkar kan ha samma typer av roller i gängen.

Samhällets syn på flickor och brottslighet

Flera berättar om hur flickor kan användas då de inte upptäcks av samhället på samma sätt som pojkar:

"För att tjejer ser kanske mer oskyldiga ut. Jag tror nog det. [...] Alla har den bilden. Så att det är därför kanske det är mycket enklare för tjejer, ja [...] Transportera droger...alltså...knark och sånt och pistoler och...what ever."

Många har berättat om hur flickor inte uppfattas som potentiellt brottsliga av omgivningen och därför slipper undan:

"Och då blir det absolut man kanske inte tänker på att tjejer gör mycket grejer, men vi kommer undan med det på ett smidigare sätt. Det är därför det inte är lika uppmärksam."

Flera beskriver en bild av att flickor inte visiteras av polisen i samma utsträckning som pojkar. En flicka berättar:

"Om en tjej med klackskor, en tajt klänning och lockigt hår och går runt med en bok...har [...] sprängmedel i sin handväska. Det är inte så att polisen bara 'Dig ska jag visitera.' För att vadå, hon, hon går ju där. Blont hår med, med klackskor och kollar i en bok. Varför ska man misstänka henne?"

I likhet med exemplet ovan berättar en annan flicka om att flickor kan dras in i att begå brottsliga handlingar åt en pojkvän på grund av att polisen inte "kollar" flickor i samma utsträckning som pojkar:

"Du kan va tillsammans med en kille som har lite-, som är med i ett gäng. Du behöver inte ens va med i gänget. Och då kan det va så här, han bara 'Ja, men kan du hålla en femma⁸ till mig.' Så här, för att polisen vet dom inte kommer kolla henne. Dom kommer kolla honom. För att vi är mer oskyldiga som dom säger. [...] Men det är bara typ så ja, men lämna en femma där, lämna en etta⁹ där. Mycket så. För dom brukar inte stoppa tjejer. Dom kan se väldigt-, alltså dom kan ha så här lite fetare kläder. Men då är dom så här 'Men, dom har inte gjort nånting.' 'Dom kan ha köpt dom.' Fast killar stoppar dom...om dom har en lite dyrare klocka. Dyrare jacka. Då stoppar de dom."

En flicka berättar om hur hon blev uppmanad att sälja droger på grund av sitt utseende, hon beskriver vad gängen vill ha:

"Dom vill gärna ha svenskliknande tjejer, som ser oskyldiga ut."

En annan menar att polisen nu visiterar flickor också, men att det inte var så för några år sedan:

"Nu är det ju annorlunda. Nu kontrollerar polisen tjejer också. Men för några år sen [...] visiterade man inte tjejer."

En annan beskriver hur samhällets bild av flickor kan se ut, men att den inte behöver stämma:

"Ja, men tjejer kan göra det där. Dom är väldigt oskyldiga. Det är så man tänker om tjejer. Att vi är så här, vi är snälla, vi håller oss, vi är duktiga i skolan, allt det där. Fast det är inte verkligheten. Absolut, det finns få som är väldigt duktiga i skolan. [...] Men det finns också tjejer som verkligen kämpar. För att hålla sig borta, som faller för grupptruck."

Flera av flickorna har beskrivit hur de upplever att samhället inte ser dem som brottslingar på samma sätt som pojkar, de ger exempel på hur flickor och pojkar får olika typer av påföljder för samma typer av brott. En flicka berättar:

"Och ändå om, vad heter det, tjejen döms alltså om alltså killen och tjejen misstänks samma för alltså rån. Då kan, jag vet inte varför, men pojken kan va-, alltså båda riskerar och få LSU¹⁰ men det är kanske pojken som får LSU och tjejen LVU.¹¹"

Flickor utför mindre grova brott

En återkommande berättelse är att flickornas roller oftast är att genomföra mindre grova brott, att de snarare är medhjälpare än den huvudsakliga utövaren av brottet:

"Alltså killar det kan ju va mer de här svårare, mer knivdåd och såna grejer. Tjejer kan va typ ja, hålla utkik, köra bilen."

Många menar också att flickor får roller där de ska "lura" eller locka folk till platser:

⁸ Slang för fem gram av en drog.

⁹ Slang för ett gram av en drog.

¹⁰ Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

¹¹ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

"Men nu är det att killar alltid drar in tjejerna. Och tjejerna måste goa personer. Få dit folk till platsen och så. [...] G-O-A. Det är att man lurar dit nån till platsen och sen så gör killarna nånting åt den personen. Ja. Och det är ju typ alltid så det är. Och det är ju en tjej som ska göra nånting, det är mest det. För tjejer är typ lockbetet."

En flicka beskriver hur hennes roll var att skaffa nya flickor till gänget:

"Dom pekade ut tjejer som vi skulle dra in med oss. [...] Dom valde ganska smarta tjejer...Dom var fina tjejer. För att då-, och när dom ser-, andra människor ser att den här gruppen har fina tjejer...då kommer dom vilja komma in till våran grupp. Så var det ju då. Jag tror det är fortfarande liksom. Men det är bara för att andra människor ska vilja köpa saker och ting...från dom. Och så var det liksom att dom bara drog in massa tjejer, jag hjälpte till. Och vi bygg-. Alltså vi byggde upp en stor grupp."

Flera flickor har som tidigare beskrivits berättat om hur det finns en förväntan kring att man ska hjälpa till i gänget för att få vara med. Några har berättat om hur de har kunnat tackat nej till uppgifter, men att de då har fått utföra andra typer av uppgifter istället. En flicka berättar:

"Alltså dom har ju bett mig nån gång göra såna saker exempel gå göm den här saken. Slå ner han. Vi ska ta...nånting från han. Men det har aldrig vart så att jag har gjort det. För jag har alltid sagt 'Nej, ge mig en annan uppgift. Jag gör inte det här.'"

En annan flicka berättar om hur hon tackat nej till enklare uppgifter och genom det fått mer respekt av gänget. Hon berättar också om hur större respekt och makt kan göra det svårare att lämna gänget:

"Till exempel när man var ny i det här kriminella...då var det liksom, ja, men [namn] kan du inte gå och stå där ute och hålla koll om snuten kommer. Och jag bara 'Vad får jag för det då?' dom bara 'Ingenting.' [...] 'Jag kommer inte ta nåns skit.' 'Antingen är jag med eller så är jag inte med.' Och då får man större respekt. Om man står upp för sig själv från start då får man större respekt, större status. När man har status så blir man respekterad. När man blir respekterad blir man högre, när man blir högre blir man...stor. Och när man är stor så har man makt. Och när man har makt så finns det ingen utväg."

Genusstrukturer i brottsliga miljöer

En flicka beskriver hur hon har sett på sin roll i den brottsliga miljön och jämför med hur andra flickor tänker:

"Speciellt till exempel jag, när jag skulle bli insatt ordentligt insatt då var det liksom ja, men kolla det är tjejen som har [varit med om traumatisk händelse]. Vad fan ska hon va rädd för, det är klart hon fixar det här. Och det var så hära, och dom flesta tjejer är så hära 'Nej, men gud jag vågar inte, tänk om jag blir fast.' Medans jag var så här 'Vi kör! Jag har sett det värsta, klart som fan att jag kan skjuta han. Klart som fan att jag kan ha [...] sprängdeg.' [...] Det är väldigt få tjejer som har det faktiskt. Men det-, när man väl hittar dom då blir de högt insatta väldigt, väldigt snabbt."

En annan flicka beskriver att det krävs att man står upp för sig själv från start för att få samma roller som pojkarna i gänget:

"Men det är därför det är så viktigt att stå upp för sig själv. Inte visa sig svag. Inte sårbar. Och att va hård...från start. Så att dom runt omkring ska veta att mig trampar man inte på. Jag är lika stark som er. Bara för att jag har fitta och bröst så betyder det inte att ni

kan trampa på mig. Och om man står upp för sig själv från start, då får man den respekten. Och då blir man en av dom.”

Samma flicka beskriver hur det blir för de flickor som inte står upp för sig själva i de brottsliga miljöerna:

”Dom blir nedtryckta direkt. Dom blir utnyttjade.”

2.6 Brister i samhällets stöd

De flesta flickor har i samtalen varit tydliga med att de hade behövt mer och bättre hjälp tidigare i sina liv, innan de inkluderats i de brottsliga sammanhangen. I deras berättelser om vägen in i brottslighet beskriver flertalet flickor att de tidigt uppvisat tydliga tecken på behov av olika former av stöd och vård. Flickorna har berättat om utsatta livssituationer och flertalet har haft tidig kontakt med socialtjänsten som ofta har inneburit flera placeringar i samhällsvård. Vissa har även haft en lång kontakt med BUP och vissa har varit periodvis inlagda. Många av flickorna beskriver hur de tror att deras liv hade kunnat ta en annan riktning om de hade fått mer stöd från samhället, flera flickor beskriver också hur de inte upplevt sig delaktiga och inte har blivit trodda på när de har berättat om sin utsatthet i möte med professionella.

Avsaknaden av samhällets stöd

En flicka beskriver att hon inte hade varit placerad om hon hade fått rätt hjälp och stöd:

”Jag kan säga med öppna armar att om jag hade fått hjälp med [det jag var med om] då hade jag aldrig suttit här idag. Inte en chans.”

En annan flicka berättar om ett möte med en psykolog där flickan efterfrågade vad hon ska göra för att prioriteras för traumabehandling:

”Jag minns att jag frågade en psykolog jag bara ’Vad ska jag göra för att ni ska prioritera mig?’ då sa hon ’Självskada.’ Då drog jag fram min arm och sa att ’Om jag tar upp ett rakblad och skär upp min arm, kommer ni hjälpa mig då?’ Då sa hon ’Ja.”

Flera flickor har sagt att de hade behövt mer samtalsstöd. En flicka berättar om att hon fick mer stöd först när hon gjort ett suicidförsök:

”Jag fick ju samtal första gången jag försökte ta livet av mig. Det var då de fattade att jag behövde samtal. Och det är det jag tycker är så jobbigt och tråkigt att man måste liksom bevisa på liv och död för att folk ska lyssna.”

En annan berättar om hur hon bett om hjälp för att hon inte hade det bra hemma:

”Jag sa att jag inte mådde bra hemma...men dom sa ’Okej, jag ska göra allt jag kan’ men ingen gjorde nånsin nånting. Det tog två år för mig att komma hit.”

Många upplever att det tidigt funnits tydliga tecken på att de behövde hjälp men att de inte fick det ens när de bad om det. En flicka beskriver sin upplevelse av att inte ha fått den hjälp hon hade behövt:

"För att man får ändå ingen hjälp. Jag var 14 år och det enda jag bad om var hjälp. Och det var det sista jag fick."

Avsaknaden av delaktighet

Flera har även berättat att de själva tidigt efterfrågat utredningar för olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Många har fått vänta flera år innan de utretts och sedan fått en diagnos. En återkommande berättelse bland flickorna är att de själva haft tankar om vilken vård de hade behövt men att de inte fått gehör för detta från professionella. Det har till exempel handlat om att de velat ha traumabehandling eller behandling för sitt drogmissbruk.

"Jag vet inte vad det är, men dom har verkligen inte lyssnat när jag väl ber om hjälp. Jag har fortfarande inte fått traumabehandling."

En annan flicka berättar om hur socialtjänsten inte lyssnat på henne eller hennes mamma när de bad socialtjänsten om hjälp:

"Det ville min mamma och jag tyckte det var också alltså, jag tyckte det var ganska bra. Så. Men soc lyssnade aldrig på henne. Dom bara-. Hon sa att vi behövde hjälp men dom lyssnade aldrig på henne. [...] Alltså jag var ju-, jag och mamma bråkade ju ganska ofta så-. Ja, vi behövde nog hjälp båda två."

Vissa flickor berättar att de inte upplever att SiS förbereder dem för ett liv efter placering, att flickorna snarare låtsas genomföra de rehabiliterande åtgärder som erbjuds då de uppfattar att man gärna vill göra dem passiva och medgörliga:

"Men man låtsas ju som att man är positiv till och förändras. Systemet går ju ut på-. Att ja, men man ska sköta sig, man ska va den lilla stjärnan inne på [SiS]. Så här, alltså man får ju inte ge nånting emot, man får inte stå emot nånting för då får man straff. Alltså det är väldigt enkelt [...] Till exempel så fort man blir aggressiv eller nånting så får man nån konsekvens."

Upplevelsen av att inte bli hörd eller inte ha inflytande över hur och var man blir placerad eller vilken vård man får tillgång till kan ha stor inverkan på flickornas mående. En flicka berättar att detta lett till suicidala tankar:

"Jag har skrikit om en placering på ett HVB sen dess. Men man har inte sett behovet. Så jag har fallit mellan stolarna och försökt avsluta mitt liv, flertals gånger detta året. Men det är inte förrän jag självmedicinerar [med droger] som man vill hjälpa mig".

Vissa flickor har berättat om att de försökt få hjälp från professionella när de upplevt att personer i deras närhet försökt att dra in dem i brottsliga sammanhang. En flicka berättar att hon bett om hjälp med att hållas borta från en person med negativ inverkan men att hon inte blivit hörd:

"Och jag hade sagt till dom 'Jag vet att nånting dåligt kommer hända, så småningom.' Men dom gjorde ingenting. [...] Jag hade sagt till henne [personalen] för att dom märkte att hon påverkade mig väldigt negativt. [...] Och jag hade sagt till dom 'Ni måste hjälpa mig för att jag kommer inte klara av att stå emot det.' Och jag har även sagt till min soc flera gånger 'Kan ni byta mig från det här HVB:et, det kommer sluta dåligt.' Men hon brydde sig inte."

En återkommande bild är att avsaknaden av delaktighet och tillgång till anpassad information om de processer som barnen var del av kunde leda till en känsla av avhumanisering:

"Dom flytta runt mig som att jag va en docka typ. Dom berätta aldrig varför eller hur länge. Eller vart. Som att jag inte är något jag, som att jag är luft. För att alltså som att jag inte är en människa, typ."

En flicka beskriver i motsats till detta om hur viktigt det var att hennes advokat lyssnade på henne:

"Och han lyssnar, han verkligen för min talan. Och hjälper mig jättemycket. Så han är faktiskt jättebra."

Upplevelsen av att inte bli trodd på

Vissa har bett om hjälp när de utsatts för våld i hemmet men har inte upplevt att de fått hjälp trots att det funnits tydliga tecken på våldsutsatthet. En flicka berättar:

"Alltså dom såg ju såren på mig. Och såna grejer. Alltså hår var ju avslitet från mitt hår och grejer. Men dom sa bara att dom trodde på min pappa. För att han sa att han-, ingenting hade hänt och han satt där full och sa att ingenting hade hänt så dom trodde ju bara på honom."

Många av flickorna har erfarenhet av sexuellt våld. Som redan nämnts upplevde många att de inte fått rätt stöd och vård för att hantera dessa erfarenheter. Flera av flickorna lyfte att de utsatts för våldtäkt men att de inte blivit trodda på av professionella:

"För hon säger att jag ska ha ljugit om våldtäkten och att det bara var för att han skulle ja, det som hände. Men det var ju inte riktigt så, varför skulle jag ljuga om en våldtäkt? Det känns som att så fort man berättar om att nånting har hänt så säger dom 'Du ljuger'. Det är inte så trevligt."

En annan menar att hon inte blev lyssnad till under rättsprocessen:

"Målsägandebiträdet, hon är en liten råtta. För hon säger att jag har ljugit om våldtäkten. Varför skulle jag ljuga om en våldtäkt?"

2.7 Behovet av tidiga insatser

Som framkommit i det föregående kapitlet så har flickorna berättat om att olika professionella och vuxna runt omkring dem borde ha agerat tidigare för att motverka en negativ riktning i deras liv. Flickorna efterfrågar tidigare stöd och vård vid utsatthet för sexuellt våld och andra trauman. Vissa flickor efterfrågar mer information om vad som är rätt och fel och hjälp att stå emot grupstryck. De flesta flickor Barnombudsmannen har samtalat med lyfter även att de haft en bruten skolgång.

Rätt stöd och vård

Ett återkommande perspektiv bland flickorna var att rätt vård och stöd i tidig ålder hade varit förebyggande. Många pekar just på att flickor som hamnar i brottslighet hamnar där på grund av att de befunnit sig i utsatta livssituationer, att de har olika trauman och att de själva är brottsoffer:

"Hm, ofta dom som blir kriminella eller vad man ska säga eller hamnar i gäng och sånt, dom har ju blivit utsatta. Så bara ge, på nåt sätt alltså det behöver ju inte bli sexuellt, det behöver inte vara rasistiskt, det behöver inte va sexistiskt men alltså nån, alltså dom har blivit utsatt på nåt sätt oftast. Och då tycker jag man borde kunna ge hjälp som är bättre än BUP."

Som svar på frågan hur samhället ska agera för att förebygga att flickor hamnar i brottslighet svarar en flicka att det handlar om att flickor får tillgång till rätt stöd och vård, och i likhet med många andra flickor lyfter hon behovet av traumabehandling:

"Alltså det är så här, det finns fortfarande tjejer som begår brott. Men det är för att man hamnar väldigt fel. [...] Fixa mer BUP. För att det är BUP vi behöver. Vi behöver traumabehandling. Men det är inget vi får."

Efterfrågan av förebyggande stöd och information

Några lyfte att de saknade kunskap om vad som var brottsligt och uttryckte behov av mer information för att kunna förebygga framtida brott. Några flickor uttryckte att de hade behövt mer information om konsekvenser av handlingar. En flicka beskriver:

"Jag skulle faktiskt vilja få en varning först och främst. Alltså så att dom säger så här 'Det här är inte bra.' Och försökt prata med mig och min vän."

Några flickor uttryckte också att de hade behövt stöd i att kunna stå emot gruppträck. En flicka säger:

"Stöd och information, jag tror det är det som de flesta barn saknar att våga säga ifrån, att våga säga nej."

De menade även att det var viktigt att förebygga att ungdomar hamnar i utanförskap. En flicka pekade därför på vikten av inkluderande aktiviteter i skolan såsom tjejgrupper och att man i skolan behöver prata om mobbning och utsatthet för våld.

Avsaknaden av skola

I våra intervjuer framkommer återkommande att många haft en bruten skolgång, för vissa har avbrottet från skolan varat under flera år. Vissa har beskrivit hur deras utsatta livssituation inneburit att de förlorat motivationen i skolan, för andra har problem i hemmet inneburit avbrott i skolgången. En del av flickorna har berättat om avbrott i skolgången i samband med placeringar. En flicka berättar om hur hennes skolgång avbrutits under många år på grund av psykisk ohälsa:

"För fyra år sen. Så jag hoppade av skolan...Ja, men jag fick min diagnos psykisk ohälsa. Och tappade motivationen."

En del flickor har lyft vikten av anpassad skolgång. En flicka berättar:

"Jag tror att det blir lättare för folk att gå till skolan om man får liksom det mer personligt"

Flera har berättat att de avvek från skolan i mycket tidig ålder, för vissa var detta kopplat till ett drogmissbruk.

2.8 Behovet av stöd för att lämna brottslighet

I de samtal vi haft så har en del flickor haft svårt att svara på vilket stöd samhället borde erbjuda flickor som befinner sig i brottsliga miljöer. Några har beskrivit hur en annan tillhörighet och gemenskap kan motivera att ta sig ur de brottsliga miljöerna. Flera av flickorna har också resonerat kring att inlåsning på SiS inte är det som bäst hjälper dem att lämna brottsliga miljöer.

Behovet av tillhörighet och gemenskap

En flicka berättar om att det behövs alternativ till den brottsliga miljön för att kunna lämna den, hon önskar att professionella hade sagt till henne:

"Att jag kan hjälpa dig med nåt annat. [...] För jag har som sagt familjeproblem."

Som tidigare beskrivits så är tillhörigheten och gemenskapen till den brottsliga miljön mycket stark. En flicka liknar att lämna ett gäng vid att lämna sin familj:

"Alltså...när nån ska lämna ett gäng, då krävs det mycket för att lämna. [...] Jag kan inte lämna er för att ni har blivit min familj, liksom. Jag gör allt för er och ni har gjort allt för mig. Då blir det fittigt att lämna er. Jag kan lämna er, om jag vill. Jag kan bara gå nu. För ni bestämmer inte över mig. Men ni är ju min familj. Och varför ska jag lämna dom som bryr mig om mig och jag bryr mig om dom?"

En annan resonerar kring vad som behövs för att hjälpa flickor ur gäng:

"Det är för, det är för svårt. Det är för svårt. Jag har svar på nästan allt men det där finns inget svar på. Det är för komplicerat."

En flicka berättar att det var hennes biologiska familj som tillslut fick henne att lämna den brottsliga miljön. Hon beskriver samtidigt hur tiden med gänget gett henne bättre självförtroende vilket bidragit till att hon tillslut kunde lämna:

"Jag var svag och dom gav mig den här styrkan. Att jag står upp på mina ben igen. Det var dom. Det var dom. Det var min lillebror. Också. Jag såg bara att han får aldrig tid med mig. Sen tänkte jag på min mamma. Hur mycket hon har blivit krossad av mina ord och mina handlingar. Det hjälpte mig också att stå upp på mina ben igen. Och kunna backa från dom här människorna."

Problematiken med inlåsning på SiS

Flera av flickorna som är placerade på SiS är kritiska då de inte anser att placeringen hjälper flickor att ta sig ur brottslighet. En flicka som är placerad på HVB tror i motsats till detta att en placering på SiS hade kunnat hjälpa henne. Flera av flickorna har påtalat behovet av individuella lösningar. Många pekade på behovet av att ha något meningsfullt och givande att göra som centralt för att kunna ändra sitt beteende efter placering på SiS.

En flicka berättar att hon tycker att det är viktigt att få individuella anpassningar och att en placering på SiS inte gynnar alla:

"Alltså, jag känner väl inte att en SiS-placering kanske är det bästa för alla. För att det skadar en, psykiskt. Det kanske hjälper ens kriminella handlingar och bryta det destruktiva för tillfället. Men det kommer tillbaka. Så jag vet liksom inte, ja-. Det är väldigt komplicerat. Det är nog från person till person."

Istället föreslår hon att en öppen placering med fasta rutiner skulle vara att föredra:

"En öppen placering. Men inte hemma. Nånstans där jag har fasta rutiner. Någon jag kan prata med. Och va låst på ett boende, men samtidigt inte va låst. [...] Typ som ett låst HVB-hem, om det liksom så här att man stannar på boendet. Då går vi ut med personal. Men du har inte egna vistelser ute till exempel, till en början. Att man har alltså pisseprov till exempel. Varje dag. Eller typ en gång i veckan, två gånger i veckan. För att hålla koll. Men inte nakenvisiteringar och nedläggningar och sånt."

En flicka menade att det finns lite motivation att inte återfalla i brott om man varit placerad på SiS under lång tid. En lång placering kan leda till att man inte ser det som lika farligt att bli placerad igen. Hon problematiserar även att man på SiS kan få kontakt med fel personer:

"Så det blir ju bara kaos. Men vi säger att vi blandar en mördare med någon som mår dåligt. Det är konstigt."

En flicka diskuterar vad hon tyckte var problematiskt med höga straff för unga:

"För att om vi skulle säga att nån som inte håller på med kriminalitet, men sen råkar göra nåt. Då kommer den och få ett hårt straff och det tycker inte jag är rättvist."

Många pekade på behovet av att anpassa behandling och påföljd efter individens behov:

"Och man får tänka lite mer på trauman, till exempel. För man reagerar olika. Jag menar om du missbrukar kanske du behöver behandling men kanske inte låst."

3. Diskussion

Barnombudsmannens intervjuer belyser flickornas röster om deras uppväxtvillkor, vägar in i brottslighet, roller i brottsliga miljöer och deras åsikter om hur samhället kan agera för att förebygga och skydda att flickor rekryteras och utnyttjas i dessa miljöer.

I rapportens avslutande kapitel kommer resultaten från studien att diskuteras i relation till befintlig forskning om flickor i brottsliga miljöer.¹² Diskussionen utgår från ovan nämnda forskningssammanställning.

En otrygg uppväxt och utsatthet för sexuellt våld — de gemensamma nämnarna för flickor i brottsliga miljöer

Av våra intervjuer framkommer en bild av att vägarna in i brottslighet ofta föranletts av den utsatthet flickorna erfarit under en otrygg uppväxt, innefattande drogmissbruk, utsatthet för våld och sexuellt våld, utanförskap, flera placeringar i samhällsvården, psykisk ohälsa och vanvård.

Detta stämmer väl överens med resultat från forskning som belyser att flickor som är del av brottsliga nätverk i högre grad än andra flickor är utsatta för våld och sexuellt våld, de lider i högre grad av PTSD (posttraumatiskt stressyndrom), löper ökad risk för depression och för droganvändning.¹³ Forskning visar att det är mycket vanligt att flickor som har erfarenhet av brottsliga miljöer också har erfarit multiutsatthet både innan de blir inblandade i brottsliga nätverk och i samband med att de blir en del av dessa miljöer.¹⁴

Risikfaktorerna för att utveckla ett brottsligt beteende är mycket lika för pojkar och flickor, och är kopplade till att ha vuxit upp under utsatta livsförhållanden.¹⁵ Forskning pekar på att man behöver förstå att dessa riskfaktorer får specifika effekter för flickor.¹⁶ Enligt forskningen kännetecknas gruppen flickor och kvinnor i brottsliga miljöer av att de har erfarenhet av "relationer kännetecknade av våld och utsatthet, i barndom såväl som i vuxen ålder" och att de hanterat dessa genom droger, våld och brottslighet och att dessa således varit överlevnadsstrategier.¹⁷

¹² Se Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024.

¹³ Se Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024, sida 18. Se även Patricia K. Kerig, Shannon D. Chaplo, Diana C. Bennett och Crosby Modrowski. "Harm as harm": Gang membership, perpetration trauma, and posttraumatic stress symptoms among youth in the juvenile justice system. *Criminal Justice and Behaviour*. Vol. 43, nr. 5, 2016: 635—652; Kelly M. King, Dexter R. Voisin och Ralph J. Diclemente. The relationship between male gang involvement and psychosocial risks for their female juvenile justice partners with non-gang involvement histories. *Journal of Child and Family Studies*. Vol. 24, nr. 9, 2015: 2555—2559; Shao-Chiu Juan och David Hemenway. Gang membership and suicidality in adolescents. *Journal of Gang Research*. Vol 24, nr. 1, 2016: 1—15; Juanjo Medina, Robert Ralphs och Judith Aldridge. Hidden behind the gunfire: Young women's experiences of gang-related violence. *Violence against women*. Vol. 18, nr. 6, 2012: 653—661; Dexter R. Voisin, Kelly M. King, Ralph J. Diclemente and Monique Carry. Correlates of gang involvement and health-related factors among African American females with a detention history. *Children and Youth Services Review*. Vol. 11, 2014: 120—125.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Jfr. Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024.

¹⁶ Se Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024, s. 8.

¹⁷ Se Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024; Meda Chesney-Lind och Lisa Pasko. *The Female Offender: Girls, Women and Crime*. SAGE Publications, Inc, 2013.

Vägarna in i brottsligheten ser olika ut men är kopplade till flickornas multiutsatthet

Vårt arbete visar att flickornas vägar in i brottsliga nätverk skiljer sig åt mellan individer, en bild som bekräftas av forskning.¹⁸ Det som är gemensamt för flickorna som Barnombudsmannen intervjuat är att deras olika vägar in i brottslighet föranletts av en utsatt livssituation. Flickorna har berättat att ett eget drogmissbruk varit starten för ett brottsligt beteende, så som att genomföra brott för att kunna köpa droger, eller att missbruket leder till att man hamnar i brottsliga miljöer. Flickorna har vidare berättat att de kan söka sig till brottslighet för pengar och status, att de umgås eller vistats nära personer som begår brott, eller att de varit tillsammans med en pojkvän som begår brott. De har också berättat om hot eller tvång, att vilja hitta tillhörighet och gemenskap som anledningar till att söka sig till brottsliga miljöer eller personer som på olika sätt är inblandade i brottsliga aktiviteter.

Vikten av tillhörighet och gemenskap i brottsliga miljöer

Tillhörighet, gemenskap och upplevelsen av pålitlighet pekas i forskningen ut som viktiga anledningar till att flickor aktivt går med i gäng eller väljer att stanna i dessa miljöer.¹⁹ Gemensamt för många av de flickor vi intervjuat är att de beskriver en bild av att gängen kan erbjuda dem tillhörighet, gemenskap och skydd som de saknar i andra sammanhang. I gängen får de också uppleva att de blir sedda och uppskattade, något de ofta saknar. Flickorna pekar på att det därför kan vara svårt att bryta med dessa miljöer då de ofta utgör viktiga sociala sammanhang för dem.

Flickornas roller i brottsliga miljöer

Även om flickorna haft väldigt olika roller i de brottsliga miljöer de rört sig inom så framkommer en bild av att gängen utnyttjat en syn på att flickor betraktas som mer oskyldiga i de roller och uppgifter de fått att utföra. Många har berättat om att flickor inte antas vara brottsliga av samhället och att de därför lättare kan genomföra vissa uppdrag såsom att transportera droger, rekrytera andra flickor eller att locka till sig personer för att kunna råna dem. Flickornas berättelser om osynlighet i relation till polisen återfinns även i forskning.²⁰

Flickorna själva lyfte att de såg att flickor och pojkar bemöts olika av samhället. De menar att pojkar tenderar att få strängare påföljder än flickor för samma brott eller handlingar, samt att pojkar ännu mer sällan fick tillgång till vård och stödinsatser.

Samhället har brustit i att skydda flickornas rättigheter

Alla barn har rätt till trygga uppväxtvillkor och att kunna utveckla sin fulla potential. Varje barn som dras in i brottslighet, oavsett kön, är ett misslyckande. Samhällets förmåga att uppmärksamma och agera för att skydda barn som far

¹⁸ Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024; Kathleen Daly. Women's pathways to felony court: Feminist theories of lawbreaking and problems of representation. *Southern California Review of Law and Women's studies*, Vol. 2, 1992: 11–52.

¹⁹ Se Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024; Erin Gutierrez-Adams, Rios Desdama, and Kim A. Case. Female gang members negotiating privilege, power, and oppression within family and gang life. *Women & Therapy*. Vol 43, nr. 3-4, 2020: 287-308; Tara Young. Girls and gangs: 'Shemale' gangsters in the UK?. *Youth justice*. Vol. 9, nr. 3, 2009: 224-238.

²⁰ Anna R. Hayward and Laura Honegger. Gender differences in juvenile gang members: An exploratory study. *Journal of Evidence-Based Social Work*, Vol. 11, nr. 4, 2014: 373-382.

illa är därför av yttersta vikt för att förebygga att barn utvecklar ett normbrytande och brottsligt beteende. I våra intervjuer framkommer det att samhället på olika sätt brustit i sina skyldigheter gentemot dessa flickor. De komplexa problem som flickorna i denna studie har erfårit pekar på behovet av att förstå hur barnets rättigheter kränkts utifrån ett helhetsperspektiv där barnkonventionens olika rättigheter är tätt sammankopplade. Men vissa av barnkonventionens artiklar blir särskilt betydelsefulla att belysa i detta sammanhang.

Alla barn har samma rättigheter och lika värde (artikel 2): Det finns begränsad forskning och annan kunskap om flickor i brottsliga miljöer. I samtalen framkommer även en bild av att flickor osynliggörs i myndigheters arbete med brottslighet. Denna studie, med stöd i forskning, belyser behovet av att utforma insatser som omfattar flickornas dubbla erfarenheter både som brottsoffer och brottsutövare, samt att insatser behöver beakta att riskfaktorer för att hamna i brottsliga miljöer får specifika effekter för flickor.

Bedömning om barnets bästa (artikel 3) och rätten att bli hörd (artikel 12): Gemensamt för flickorna är att de inte upplever att de inte har blivit hörda eller gjorts delaktiga i beslut och processer som rör dem. Det har handlat om beslut gällande utbildning, vård, boende och hälsa. Flickorna lyfter att de inte har tagits på allvar eller blivit lyssnade till när de bett om hjälp av exempelvis skolpersonal, föräldrar, BUP, socialsekreterare, personal på SiS eller HVB samt advokater och andra personer de mött i rättsprocesser.²¹

Rätten till bästa möjliga hälsa och sjukvård (artikel 24) samt rätten till liv och utveckling (artikel 6): Flickorna har tidigt uppvisat tecken på att de mått dåligt och varit i behov av hjälp. Många har upplevt att de inte fått tillgång till ändamålsenliga vårdinsatser eller rehabilitering såsom traumabehandling, neuropsykiatriska utredningar, vård för psykiska besvär, missbruksvård och behandling eller allmän sjukvård. Detta har inneburit att de inte fått hjälp och stöd med att hantera psykisk och fysisk ohälsa och många beskriver att de därför självmedicinerat genom droger och sökt sig till brottslighet eller brottsliga miljöer för att hitta tillhörighet, gemenskap, skydd och meningsfullhet.

Rätten till skydd från våld (artikel 19): Flickorna har erfårit omfattande utsatthet för våld i hemmet, i skolan, i brottsliga miljöer och några inom samhällsvården.²² Speciellt framträdande är det sexuella våldet och sexuell exploatering som många erfårit och de trauman som detta fört med sig. Flera flickor lyfte i samtalen behovet av traumabehandling för sin utsatthet för sexuellt våld. Vissa pekar även på att när de specifikt bett om hjälp för att hantera sina sexuella trauman har de inte fått något stöd eller behandling. Övergripande konstaterar Barnombudsmannen att samhället i allt för stor utsträckning brustit i att skydda dessa flickor från våld samt misslyckats i att möta deras behov av stöd och behandling.

²¹ I Barnombudsmannens årsrapport 2019 framkom i en enkät med placerade barn att drygt hälften av flickorna och en tredjedel av pojkarna har nekats att träffa en läkare eller sjuksköterska det senaste året (s 47). För var femte flicka och var tionde pojke hade detta skett fler än fyra gånger. Bland barnens berättelser framkommer att felaktiga bedömningar från personalen hade i flera fall lett till allvarliga och akuta sjukdomstillstånd. Barnen berättade även om att personal sagt att de överdriver eller hittar på sina problem. Vissa barn i studien var även omedvetna om att de hade rätt till vård. Se Barnombudsmannen. *Vem bryr sig—när samhället blir förälder*. Stockholm: Barnombudsmannen, 2019.

²² I Barnombudsmannens årsrapport 2019 framkom på ett liknande sätt att placerade flickor i högre utsträckning än pojkar har erfarenhet av fysiskt våld. Många av flickorna i studien hade även erfårit utsatthet för våld och sexuellt våld av personal när de varit placerade.

Rätten till utbildning (artikel 28): Många av flickorna har erfårit att deras skolgång avbrutits, för vissa har detta skett mycket tidigt. Hur barn lyckas i skolan är den enskilt viktigaste faktorn för hur det ska gå för dem senare i livet.²³ Flickornas erfarenheter belyser avsaknaden av anpassat stöd i skolan samt att bli lyssnade på av skolpersonal.²⁴ Många av flickorna har tidigt uppvisat ett normbrytande beteende och tydliga tecken på vanvård eller utsatthet för våld, men att skolan inte kunnat fångat upp dem. Skolan är en av de viktigaste skyddsfaktorerna för att förebygga utvecklandet av normbrytande beteende och därför är det av yttersta vikt att skolan tidigt fångar upp barn som avviker från skolan, uppvisar normbrytande beteende eller visar tecken på psykisk ohälsa eller vanvård.

4. Förebyggande insatser

I detta avslutande avsnitt utgår Barnombudsmannen från vad flickorna själva lyfter som anledningar till att de begår brott och hamnar i brottsliga miljöer, samt vad som är viktigt för att förebygga att flickor hamnar i brottslighet eller dras in i brottsliga miljöer och kunskap från forskning om flickor i dessa miljöer och effektiva förebyggande insatser.

Tidiga insatser är centrala för att förebygga att barn utvecklar ett normbrytande beteende, detta gäller även flickor. Flickorna i studien har tidigt uppvisat tecken på att de har behövt hjälp för komplexa problem och utsatthet.²⁵ I Barnombudsmannens årsrapport 2019²⁶ framkom att placerade flickor generellt har mer omfattande psykosociala och fysiska besvär och att de har mer omfattande erfarenhet av våld, sexuellt våld och vanvård. Denna grupp flickor har även haft mer begränsad tillgång till vård än placerade pojkar.²⁷ Tidig upptäckt och tidiga insatser som utgår från en helhetsbild av flickornas levnadsförhållanden och behov är väsentligt för att förebygga att de utvecklar ett brottsligt beteende och rekryteras till brottsliga nätverk. I Barnombudsmannens årsrapport 2023²⁸ konstaterade myndigheten att om yngre barn får stöd tidigt minskar risken för allvarlig problematik eller kriminalitet senare i livet och att samhället behöver stärka sin kapacitet att upptäcka och ge stödinsatser till små barn där föräldraförmågan brister.

Insatser för att möjliggöra för flickor att lämna brottsliga miljöer behöver utgå från en helhetsbild av flickornas levnadsförhållanden, vilket inkluderar flickors tidigare

²³ Socialstyrelsen. *Vård och omsorg om placerade barn, Öppna jämförelser och utvärdering*. Stockholm: Socialstyrelsen, 2013: 27; Barnombudsmannen, 2019.

²⁴ I Barnombudsmannens Årsrapport 2019 pekar myndigheten på att placerade barn får en sämre skolgång än andra barn. Låg utbildningsnivå ökar risken för ohälsa och till exempel självmord, missbruk, kriminalitet och tonårsföräldraskap. Barn som är placerade löper högre risk att i framtiden drabbas av hälsorelaterade problem och psykosociala problem (s 54).

²⁵ I Barnombudsmannens årsrapport 2019 framkom att flickor placerade inom statliga institutioner och särskilda ungdomshem i högre utsträckning än placerade pojkar har erfarenhet av fysiskt och sexuellt våld, en högre andel flickor (63%) jämfört med pojkar (29%) har någon form av medicinering för ett somatiskt hälsoproblem, och en högre andel flickor har skadat sig så att de behövt behandling av läkare eller sjuksköterska det senaste året i jämförelse med andra flickor.

²⁶ Barnombudsmannen. *Vem bryr sig—när samhället blir förälder*. Stockholm: Barnombudsmannen, 2019.

²⁷ Ibid.

²⁸ Barnombudsmannen. *"Jag hade vitt hjärta": Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet*. Stockholm: Barnombudsmannen, 2023.

och pågående utsatthet och deras brottslighet.²⁹ Insatser behöver även utformas efter flickornas särskilda utsatthet för sexuellt våld. Dessa insatser behöver beakta alla barns behov av sammanhållen och långsiktig vård, samt insatser som rör den övergripande tryggheten i barnets liv så som boende, skola, missbruksvård, fritidsaktiviteter och arbete/försörjning. Prosociala vänskapsband som kan hjälpa att bryta tillhörigheten och gemenskapen till det brottsliga umgänget behöver beaktas och främjas.

Insatser för flickor som har erfarenhet av brottsliga miljöer behöver beakta och adressera att flickorna ofta har dubbla roller, då de är både brottsoffer och kan utföra brott. De insatser som finns idag är främst riktade mot pojkar och män, men insatserna behöver anpassas för flickor och anta ett genusperspektiv i förståelsen av flickors vägar in och särskilda utsatthet och roller i brottsliga miljöer.

²⁹ Se även Arnell, Moberg Stephenson och Vogel, 2024.

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Barnombudsmannen
Box 22106
104 22 Stockholm
Telefon: 08-692 29 50
info@barnombudsmannen.se
www.barnombudsmannen.se